

24 yilga to'g'ri keladi

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI**

**BIOKIMYO
FANINING
O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi:	700 000 – Muhandislik, ishlov berish va qurilish sohalari
Ta'lim sohasi:	720 000 – Ishlab chiqarish va ishlov berish sohalari
Ta'lim yo'nalishlari:	60720100 – Oziq-ovqat texnologiyasi (mahsulot turlari bo'yicha)

Qarshi-2022

178

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

1954

Fan/modul kodi BICH1306		O'quv yili 2022-2023	Semestr 3	ECTS-kreditlar 6
Fan / modul turi Majburiy		Ta'lim tili O'zbek		Haftalik dars soatlari 6
1.	Fanning nomi	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Mustaqil ta'lim	Jami yuklama (soat)
	Biokimyo	30:60	90	180
2.	I.Fanning mazmuni Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarga barcha biokimyoviy jarayonlar, oqsillar, yog'lar, uglevodlar, fermentlar, vitaminlar, nuklein kislotalar, moddalar alamshinish jarayonlarini organizmda kechishi, barcha organik moddalarni sintez bo'lishi jarayonlari, biokimyoviy jarayonlarning oziq-ovqat sanoatidagi ahamiyati bilan tanishish, yo'nalish profiliga mos bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdir. Fanning vazifasi - talabalarda o'simlik va hayvon organizmlarining asosiy kimyoviy moddalari ularning tuzilishi va biologik funksiyalarini, oqsil moddalar, turlari, oqsillarni ajratish tozalash va aniqlash asoslari, oqsillar tarkibiga kiruvchi aminokislotalar, moddalar alamshinish jarayonlari asosida ishlab chiqarishni tashkil etish malakasini shakllantirishdan iboratdir. II. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari) III. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi: 1-mavzu. Kirish. Biokimyo fani, tarixi va uning vazifalari Biokimyo tarixi va vazifalari. Hayotda hujayra tuzilishini tashkil bo'lishini ahamiyati. Hayot jarayonida moddalar alamshinishi jarayonlari va uning ahamiyati. Hujayra tuzilishi va metabolizm jarayonlari. Hujayradagi moddalar almashinishi jarayonlari. Genetik axborot va uning ahamiyati. Tirik organizmlar tarkibiga kiruvchi moddalarning umumiy ta'rifi va ahamiyati. Oqsillar, yog'lar, uglevodlar, vitaminlar, fermentlar va nuklein kislotalar hamda modda almashinish jarayonlari. Oziq-ovqat mahsulotlarining hazm bo'lishi va kaloriyasi. Biokimyo fanini rivojlantirishda jahon va O'zbekiston olimlari ishlarining ahamiyati. 2-mavzu. Oqsil moddalar va ularning turlari Hayot jarayonlarida oqsillarning ahamiyati. Oqsillarni ajratish, tozalash va aniqlash asoslari. Albuminlar, globulinlar, prolaminalar, glyutaminlar. Oqsillarni tarkibiga kiruvchi aminokislotalar. Oqsillarni tashkil qiluvchi aminokislotalarning xossalari. 3-mavzu. Oqsil strukturalari va xossalari Oqsillarning birlamchi, ikkilamchi, uchlamchi va to'rtlamchi struktura tuzilishi. Oqsil molekulasini ichki tuzilishini o'rganish asoslari. Oqsil malekulasining birlamchi tuzilishi bilan keyingi tuzulishlari orasidagi aloqalar. Oqsil malekulasi uchlamchi tuzulishining biologik aktivligini namoyon bulishiga tasiri. Oqsilarning izoelektrik no'qtasi. Oqsilarning denaturatsiyasi. Oqsilarning denaturatsiyasining oziq-ovqat ishlab chiqarish texnologiyasidagi moxiyati. Oqsilarning sinflanishi. 4-mavzu. Murakkab oqsillar va ularning turlari. Nuklien kislotalar.			

Nuklien kislotalar DNK, RNK. Lipoproteidlar, xromoproteidlar, glikoproteidlar, nukleoproteidlar. Tirik organizmlarda nuklien kislotalarning turlari va ahamiyati. Purin va pirimidin asosari. Nukleozidlar. Adinozin trifosfor kislotasi va uning moddalar almashinuvidagi ahamiyati. Polinukleotidlar. Ribonuklein kislotalar tuzulishi va uning hosil bo'lishida azotli asoslarning bir - biriga juft asoslari. DNKning hujayralarda nasl axborotini saqlashi.

5-mavzu. Oqsillar va ularning biosintezi.

Oqsillar biosintezida nuklein kislotalarning ahamiyati. Informatsion RNK, DNK dan ribosomaga xabar tashuvchi vosita sifatida va uning sintezi. Transkripsiya jarayoni. Transport RNKning oqsil sinteziga tayyorlash jarayoni. Tashuvchi RNK va uning oqsil biosintezidagi roli.

6-mavzu. Uglevodlar va ularning turlari, sinflanishi.

Uglevodlarning sinflanishi. Tabiatda keng tarqalgan pentozalar va geksozalarning xossalari. Monosaxaridlarning bir-biriga aylanishi. Qandlarning fosfor kislotasi bilan efilari va fosfor kislotasini organizmda qandlarning bir-biriga o'tishdagi ahamiyati. Uglevodlar va ularning fermentlar tasirida o'zgarishi.

7-mavzu. Oligosaxaridlar va yuqori tardibli polisaxaridlar turlari

Oligosaxaridlar turlari. Xossalari va oziq-ovqat sanoatidagi ahamiyati. Saxaroza, maltoza, sellobioza, laktoza, rafinoza Polisaxaridlar turlari va ularning ahamiyati. Kraxmal va glikogen amilaza. Tabiatda keng tarqalgan amilazalar va ayrimlarining xossalari. Amilazaning oziq-ovqat sanoatidagi roli. O'simliklarda kraxmal va saxarozaning bir-biriga aylanishi. Kraxmalning biosintezi. Polifruktozidlar. Kletchatka va gemitellyulozalar. Ularning xossalari va fermentli gidrolizi. Pektin moddasi. Xossasi. Ferment tasirida uzgarishi va oziq-ovqat sanoatidagi ahamiyati. Glikoziltransferazalar.

8-mavzu. O'simliklarda organik moddalarning hosil bo'lishi. Fotosintez.

Yer sharoitida organik moddalarni asosiy manbai. Xlorofil. M.C.Svet ishlari va uni hozirgi zamon biokimyosida qo'llanilishi. Xloroplastlarning tuzulishi va tarkibi. Fotosintezda suvni fotolizi va yorug'lik reaksiyalari. Fotosintezning qorong'ulik reaksiyalari. O'simliklarda karbonat angidrid singishi (assimulatsiya).

9-mavzu. Fermentlar va ularning turlari.

Fermentli reaksiyalar mexanizmi. Oqsil molekulasining ferment sifatida biokimyoviy reaksiyalarni tezlatishi haqida tushuncha. Fermentli kataliz nazariyasini asoslari. Ferment substrat komplekslari va ularning hosil bo'lishi. Fermentlarni aktiv markazi haqida tushuncha. Bir va ikki komponentli fermentlar.

10-mavzu. Fermentlarning sinflanishi.

Kofermentlar. Fermentlarning kimyoviy xossalari. Fermentlarning aktivligiga ta'sir qiluvchi. Fizik va kimyoviy omillar. Temperatura va vodorod ionini konsentratsiyasining ta'siri. Fermentli jarayonlarni tezlatadigan va sekinlatadigan alohida omillar. Aktivatorlar va ingibitorlar. Fermentlarni ta'sir etish kuchini to'xtatish usullari. Fermentlarning turkumlari. Oksidlanish qaytarilish fermentlari. Tashuvchi fermentlar. Gidrolizlash fermentlari.

11-mavzu. Vitaminlar. Ularning turlari va modda almashinish jarayonidagi o'rni.

Hayvon va odam oziqasidagi vitaminlarning ahamiyati. Vitaminlarning N.I.Lunin tomonidan ochilishi. Provitaminlar. Vitaminlar fermentlarning tarkibiga kiruvchi moddalar. Yog'da eriydigan vitaminlar. Vitamin A, E, D. Suvda eriydigan vitaminlar. Vitamin B₁. Katalitik tasiri B₂ va PP vitaminlari.

12-mavzu. Lipidlar va ularning turlari.

Lipidlar: Yog'larning biosintezi. Organizmda o'zgarishi. Yog'lar va ularning xossalari. Yog'larning fermentli gidrolizi. Lipaza, t abiatda uchrashi va tavsifi. Lipoksinaza, uning xossasi, ta'sir etish ahamiyati.

13-mavzu. Murakkab lipidlar turlari va yog' kislotalar sinflanishi.

Yog' kislotalarning oksidlanishi KoA va uning moddalar almashinishdagi roli. Asetil KoA. Yog' kislotalarining biosintezi. Urug'larning unishi va mevalarning yetilishida yog'larning o'zgarishi. Fosfolarning oziq-ovqat sanoatidagi roli. Fosfolarning molekulasini polyarligi va ularning hujayra membranasida bajaradigan ishi. Mum va steroidlar. Steroidlarning vitamin D ga aylanishi.

14-mavzu. Modda almashinish jarayonlari va ularning bir-biriga bog'liqligi.

Nafas olish va achish jarayonlarning ahamiyati. Dissimilyatsiya jarayoni haqida ma'lumot. Uglevodlarning aerob va anaerob dissimilyatsiyalanishini bir-biri bilan bog'liqligi. Spirtli, sut kislotali va yog' kislotali achish. Bu haqida L.Paster ishlari. Achish jarayonining asosiy va yonaki mahsulotlari. Pirivat kislotaning modda almashinishidagi o'rni.

15-mavzu. Bir necha asosli karbon kislotalar sikli.

Ikki va uch karbon kislotali sikl. Oksidlanish yo'li bilan fosforlanish va ATP sintezi. Nafas olish jarayonini hujayradagi o'rni. Oziq-ovqat sanoatida ishlatiladigan organik kislotalarni ishlab chiqarishda o'simlik mahsulotlari va mikrobiologik jarayonlarning ahamiyati.

III. Laboratoriya mashg'ulotlari buyicha ko'rsatma va tavsiyalari.

Laboratoriya mashg'ulotlari uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Oddiy oqsillarni mahsulotlardan ajratib olish.
2. Oqsillarga xos sifat reaksiyalar.
3. Ksantoprotein, Millon reaksiyalari.
4. Fol, Sakaguchi, Adamkevich reaksiyalari.
5. Oqsillarni dializ qilish
6. Oddiy oqsillarni gidroliz qilish
7. Oqsillarni miqdoriy jihatdan aniqlash
8. Oqsillarni cho'ktirish reaksiyalari
9. Louri usuli bo'yicha oqsilni miqdor jihatdan aniqlash
10. Oqsillarning izoelektrik nuqtasini aniqlash
11. Achitqidan nukleoproteinlarni ajratib olish va gidrolizlash
12. Monosaxaridlarning qaytaruvchanlik xossalari
13. Nilander va Barfed reaksiyalari
14. Disaxaridlarning qaytaruvchanlik xususiyatini tekshirish
15. Polisaxaridlarga xos rangli reaksiyalar
16. Polisaxaridlarga xos rangli reaksiyalar
17. Yog'larga xos sifat reaksiyasi
18. Yog'larga xos sifat reaksiyasi
19. Yog'larning sovunlanishi va yog' kislotalar olish

20. Yog'larning to'yinganlik darajasini aniqlash. yod sonini aniqlash
21. Yog'ning kislota sonini aniqlash
22. Biologik obektlardagi umumiy lipidlarni aniqlash
23. Ferment aktivligiga muhitdagi vodorod ionlari konsentratsiyasining ta'siri
24. Anorganik katalizatorlar bilan fermentlar ta'sirini taqqoslash
25. Ferment aktivligiga aktivator va paralizatorlarning ta'siri
26. A vitaminiga xos sifat reaksiyalari
27. D va E gruppalari vitaminlariga xos sifat reaksiyalari
28. B1, B2, PP guruh vitaminlariga xos reaksiyalar
29. Askorbin kislota miqdorini aniqlash
30. Askorbin kislota miqdorini aniqlash

Laboratoriya mashg'ulotlari, laboratoriya xonalarida barcha reaktivlar, uskunalar, probirkalar, shtativlar, menzurkalar, o'lchov asboblari va barcha asboblardan jihozlangan xonalarda bir akademik guruhga bir professor o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi zarur. Mashg'ulotlar faol va shu o'tiladigan laboratoriya usullari yordamida barcha kerakli ehtiyot choralarni qo'llagan holda o'tilishi, laboratoriya mashg'ulot mavzusidan kelib chiqib ishlar amalga oshirilishi kerak.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

1. Aminokislotalarni ajratib olish va identifikatsiyalash usullari.
2. Fotosintezni o'rganishda K.A. Timiryazev olib borgan ishlar.
3. Fermentli reaksiyalarning boshlang'ich tezligi va uni aniqlash usullari.
4. Fermentli preparatlarning tozaligini aniqlaydigan ko'rsatkichlar.
5. Achish jarayoni borishi va ularning turlari. Efir yog'lar.
6. Gerbitsidlar. Antibiotiklar.
7. Nukleotidlar almashinuvi.
8. Peptid bog'larning hosil bo'lishi va sodda peptidlar sintezi.
9. Ayrim aminokislotalarning almashinuvi reaksiyalari.
10. Glikolizning ayrim reaksiyalari. Metabolitik jarayonlarning asosiy yo'llari.
11. Nuklein kislotalarning tuzilishi va fizik kimyoviy xossalari. DNK strukturasi.
12. DNK va RNK. Purin va pirimidin asoslari. Nukleozidlar.
13. Adinozin tri-fosfor kislota va uning moddalar almashinuvidagi ahamiyati.
14. Oqsil molekulasini tuzilishining A. Danilovskiy va E. Fisherning nazariyasi.
15. Monosaxaridlarning oqsidlanishida va qaytarilishida hosil bo'ladigan moddalar.
17. Fosfolipidlar. Litsetinlar va kefalinalar. Fermentlar ta'sirida o'zgarishi.
18. Proteinaza fermentining sulfogidril birikmalar yordamida aktivlanishi.
19. Ribosomalar, polisomalar, ularning ahamiyati.

Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar, taqdimot materiallari, Google Apps (Google ilovalarda guruh bo'lib hujjat, jadval, prezentatsiya va testlar tayyorlash), SWOT (muammoni SWOT-tahlil qilish) tayyorlash va uni taqdimot qilish tavsiya etiladi.

3.	V. Fan o'qitilishining natijalari (shakillanadigan kompetensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: • o'simlik va hayvon organizmlarining asosiy kimyoviy moddalari, ularning tuzulishi va biologik funksiyalarini biladi; biokimyoviy jarayonlarning oziq-ovqat sanoatidagi ahamiyatini, oqsil moddalari, tuzulishi, sinflanishi, aminokislotalar tarkibini o'rganadi; poleptidlar, oqsillar biosintezi, ribosomalar, polisomalar, kodon va antikodon tushunchalari, oqsillarni hujayradagi biosintezi, uglevodlar, ularning turlari, biosintezi, sinflanishi, fermentlar, ferment substrat kompleksi, ularni turlari, kofermentlar, aktivatorlar va ingibitorlari; vitaminlar, sinflanishi, suvda va yog'da eruvchi vitaminlar, aerob va anaerob achish va bijg'ish jarayonlari, moddalar almashinish jarayonlari, lipidlar, yog'lar va yog' kislotalar, to'yingan va to'yinmagan yog' kislotalari, o'simliklarda organik moddalarni hosil bo'lishi, fotosintez va xemosintez jarayonlarni tahlil qilish, hayot faoliyatining molekulyar asoslarni o'rganadi; va murakkab oqsillarni mahsulotlardan ajratib olish, oqsillarga xos rangli sifat reaksiyalar qilish va izoelektrik no'qtasini aniqlash, qaytaruvchi qandlarni aniqlash usuli, kraxmal miqdorini aniqlash, fermentlarni aniqlash, lipaza va amilaza fermenti va boshqa fermentlar aktivligini aniqlash, moylarga xos sifat reaksiyalar qilish, ozuqa mahsulotlari tarkibidagi vitaminlar miqdorini va sifatini aniqlash bo'yicha ko'nikmalarga ega bo'ladi; oqsillar, qaytaruvchi qandlar, vitaminlar, fermentlar, vitaminlar, nuklein kislotalar, moddalar almashinish jarayonlarni organizmda kechishi, tashkil etish haqida <i>tassavur va bilimga ega bo'lishi</i>; • ayrim fermentlarni biologik materiallardan ajratib, ularning katalitik aktivligini baxolay oladi; biokimyoviy jarayonlarning oziq-ovqat sanoatidagi axamiyati bilan va ulardan foydalanish <i>ko'nikmalarga ega bo'lishi</i>; • ozuqa mahsulotlari tarkibidagi turli xildagi yog'simon moddalar, oqsillar uglevodlar, vitaminlar va boshqa turli xildagi moddalarni biomateriyalardan ajratib olish usullarni biladi; biokimyoviy analizlarni qo'llagan holda ozuqa va oziq-ovqat mahsulotlarni sifati bo'yicha muammolari yechimlarini bilish, qabul qilish, <i>malakalariga ega bo'lishi kerak</i>.
4.	VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: • ma'ruzalar, laboratoriya mashg'ulotlari; • interfaol keys-stadilar; • amaliy mashg'ulotlar va seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.

6.

Asosiy adabiyotlar

1. Raxmatov N.A, Maxmudov T.A, Mirzayev S. Biokimyo. Darslik-T:Talim, 2009.528 b
2. P.J.Fellows, Food Processing Technology: Principles and Practice 3rd Edition: Woodhead Publishing, Texbook. USA, 2009. - 1070 p.
3. Nechayev A.P, Traubenberg S.E, Kochetkova A.A. i dr. Pishhevaya ximiya: Uchebnik-CPb: GIORD, 2007-640 s.
4. To'raqulov Yo.X. Umumiy biokimyo. Darslik: O'qituvchi.1996 y.

Qo'shimcha adabiyotlar

5. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyanob xalqimiz bilan birga quramiz ". Toshkent. "O'zbekiston", 2017, 488 b.
6. To'raqulov Yo.X. Molekulyar biologiya. Darslik: O'qituvchi.1994 y.
7. I.K.Proskurina "Bioximiya" Uchebnik. 2004 y. Moskva.

Axborot manbaalari

8. <http://ww.ziyonet.uz>.(Elektron kutubxona)
9. www.twirpx.com.(Elektron kutubxona)
10. www.molbio.ru (Kafedra molekulyarnoy biologii)
11. www.biokim.ru (Biokimyo)
12. www.tcti.uz (TKTI sayti)

7.

Fan dasturi Qarshi muhandislik-iqtisodiyot institutida ishlab chiqilgan.
Uslubiy Kengash bayonotmasi № 11 "28" 06 2022 yil

Fan (modul) uchun ma'sullar;

M.A. Tog'ayeva - QMII "Oziq-ovqat mahsulotlari texnologiyasi" kafedrasida katta o'qituvchi

Taqrizchilar:

O. Karimov - Qarshi davlat universiteti «Zoologiya va fiziologiya» kafedrasida mudiri, b.f.n., dotsent.